

معرفی کتاب

جنگ خلیج^(۱)

سیدرضا طباطبایی^(۲)

بر می‌شمرد و مواضع ابرقدرتها را در هر یک از این مراحل ذکر می‌کند. در پایان این قسمت، نتیجه‌گیری می‌شود که نخست، این جنگ باعث شد که ایران از صدور انقلاب باز بماند، دوم به علت فضای ناشی از جنگ در داخل کشور سیستم کنترل شدیدتر شد، موضوعی که به نوبه خود، مشکلات داخلی را پیش آورد و سوم اینکه، به علت احساس شکست ایران به علت عقب‌نشینی از شعارهای جنگ بیست ساله و غیره باعث شد دعوی قدرت ادامه یابد و مشکلات ایران نیز همچنان، ادامه داشته باشد.

در مقدمه، همچنین در مورد عراق گفته می‌شود که نتیجه جنگ آن بود که هر چند صدام خود را پیروز جنگ نامید، اما دولت پلیسی وی تقویت و مستحکم شد؛ چرا که نخست، به دلیل آنکه در دوره جنگ، با اعراب از تباطاتی ایجاد و در پایان نیز، به ظاهر، خطر ایران را دفع کرده بود، نقش بزرگ‌تری را در جامعه عرب خواستار شده بود.

نتیجه‌گیری مهم دیگری که در مقدمه بدان اشاره می‌شود، اینکه، حرکت صدام نشان داد که می‌توان سلاح‌های شیمیایی را علیه مردم خودی و درگیریهایی داخلی به کار برد. در واقع، در سال ۱۹۸۲، عراق این گونه سلاحها را امتحان و آزمایش کرد، بدون آنکه هیچ مخالفت بین‌المللی جدی‌ای پدید آید تا حدی که در سال ۱۹۸۴، یگان رسمی شیمیایی ایجاد کرد و در پایان جنگ نیز، آن را در حلبچه به کار برد. از طرف دیگر، نویسنده اشاره می‌کند، با ترکیب سلاح شیمیایی و موشک‌های دوربرد مفهوم جنگ محدود یا محلی دیگر از بین می‌رود.

کتاب «جنگ خلیج: منشأ؛ تاریخ و نتایج» اثر جان بولوچ و هاروی موریس از جمله نخستین کتابهایی است که پس از پایان جنگ تحمیلی نوشته شده است. این کتاب در یک مقدمه، و پانزده فصل تألیف شده و در حدود سیصد صفحه است. تقسیم‌بندی فصلها بدین ترتیب است:

- (۱) جام‌زهر [امام] خمینی؛
- (۲) آماده‌سازیها برای جنگ؛
- (۳) حمله برق‌آسای عراق؛
- (۴) ایران و عراق: جنگهای داخلی؛
- (۵) صدور انقلاب؛
- (۶) خرمشهر: خونین‌شهر؛
- (۷) امریکا: شیطان بزرگ؛
- (۸) عوض شدن موج؛
- (۹) متحدین بی‌توجه: خطر خلیج عرب؛
- (۱۰) معاملات مخفیانه سلاح؛
- (۱۱) اتحاد جماهیر شوروی: شیطان دیگر؛
- (۱۲) دعوی قدرت در تهران؛
- (۱۳) جنگ در دریا: امریکا وارد می‌شود؛
- (۱۴) درگیریهایی جدید به خاطر فرونشاندن ضعفهای قبلی؛ و
- (۱۵) اسلام تقسیم‌شده: درگیری باقی می‌ماند.

در مقدمه کتاب، نویسنده ضمن برشمردن بخشهایی از جنگ تحمیلی، علت پذیرش قطعنامه از جانب ایران را فقدان تجهیزات و بیشتر فشارهای بین‌المللی عنوان می‌کند و سپس، وقایع مهمی را که اتفاق افتاده، به صورت بسیار گذرا

(1) John Bulloch & Harvey Morris; The Gulf War: Its Origins, History and Consequences; Michelin House, London, 1989

.....(۲)

حرفه وارد شد و هم‌زمان با پیروزی انقلاب اسلامی، فعالیت خود را به‌عنوان رئیس خبرنگاران رویترز در تهران آغاز کرد. وی نیز در اواخر جنگ، کمک سردبیر خارجی روزنامه‌ی ایندپندنت شد و سپس، با پایان جنگ، در کنار جان بولوچ در آن روزنامه، به‌عنوان سردبیر بخش خاورمیانه فعالیت خود را ادامه داد.

از آنجا که این دو روزنامه‌نگار با توجه به دسترسی به اخبار و اطلاعات روزنامه‌نگاری تحولات جنگ را دنبال می‌کردند، پس از جنگ، یادداشتهای خود را جمع‌آوری و در قالب این کتاب عرضه کرده‌اند.

در اینجا، باید یادآوری شود که شیوه‌ی روزنامه‌نگاری با شیوه‌های مرسوم پژوهش‌های علمی و نظری متفاوت است. هر چند روزنامه‌نگار می‌کوشد وقایع را بر اساس تاریخ و واقعیتها ثبت کند، اما معمولاً، به دنبال اثبات فرضیه یا نظر ویژه‌ای نیست، بلکه بیشتر تحت تأثیر فضای اخبار منتشر شده یا اخبار مورد پسند رسانه‌های بین‌المللی حاکم است؛ از همین رو، کتاب مزبور به‌رغم نقاط قوتی که به دلیل نگارش دو روزنامه‌نگار معروف و فعال در زمینه ثبت وقایع جنگ تحمیلی تهیه شده است، دور از جو آشفته آن زمان، برای القای بسیاری از شبهات فضای بین‌المللی نبوده و نمی‌توانسته باشد.

هر چند این کتاب را می‌توان از ابعاد گوناگونی بررسی کرد، اما در این مختصر، تلاش می‌شود تا تنها آن را نقد و بررسی کنیم.

این کتاب برای نخستین بار در سال ۱۹۸۹ در لندن چاپ شد؛ زمانی که منطقه از تحولات مهم پس از جنگ تحمیلی آسوده بوده است. به همین دلیل نیز، موضوع جنگ تحمیلی بدون هیچ‌گونه تأثیری از نتایج بعدی آن، یعنی حمله عراق به کویت، مسئله طالبان، حوادث ۱۱ سپتامبر و در نهایت، اشغال نظامی عراق، شکل گرفته است. کتابهایی که به تازگی، برای دوره هشت ساله جنگ تحمیلی نوشته شده‌اند، مملو از تحولات بعدی جنگ هستند. هر چند شیوه کلی نگری به جنگ تحمیلی و استفاده از تحولات بعدی لازم و مفید است، اما برای تحقیقات دقیق و قرار گرفتن در فضای ویژه دوره مزبور حتماً، لازم است که محقق بتواند فارغ از نتایج تاریخی به دست آمده، تنها به آن موضوع ویژه بپردازد؛ بنابراین، از این دیدگاه، کتاب مزبور جایگاه ویژه‌ای دارد.

نکته دیگر در مورد نویسندگان این کتاب، یعنی جان بولوچ و هاروی موریس، آنها روزنامه‌نگارانی هستند که در کار خود، بسیار ورزیده و نسبت به وقایع حساس‌اند. جان بولوچ ده سال پیش از پیروزی انقلاب، کار خود را در منطقه خاورمیانه به‌عنوان خبرنگار روزنامه دیلی تلگراف آغاز کرد، دو سال پیش از انقلاب، خبرنگار دیپلماتیک سرویس بین‌المللی بی‌بی‌سی شد و در سالهای پایانی جنگ نیز، سردبیر خاورمیانه‌ی روزنامه ایندپندنت را بر عهده گرفت. سپس، هم‌زمان با پایان جنگ تحمیلی نیز، سردبیر سیاسی همان روزنامه شد. طبیعی است که وی به‌عنوان خبرنگار منطقه‌ای هیچ‌گاه، اخبار و اطلاعات مربوط به مهم‌ترین واقعه منطقه، یعنی جنگ تحمیلی را فراموش نکرده و همیشه لحظه به لحظه، آن را دنبال کرده است.

هاروی موریس نیز پنج، شش سال پیش از انقلاب، به این